

Н. В. Резнікова,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин
Інституту міжнародних відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

М. М. Відякіна,
кандидат економічних наук,
асистент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин
Інституту міжнародних відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

УДК 338.124.4:336.71

БАНКІВСЬКІ КРИЗИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ПОТЯСІНЬ: ПРОБЛЕМА ДОСЯГНЕННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

*Розглядається природа нестабільності банківської системи.
Встановлюються причинно-наслідкові зв'язки банківських криз з
такими видами економічної нестабільності, як валютна криза,
криза платіжного балансу, криза ліквідності, криза реального
сектору економіки.*

Ключові слова: банківська криза, криза ліквідності, валютна криза, системна криза.

Нерозвиненість банківського сектору та вразливість інституційного каркасу фінансового ринку сприяють поглибленню глобальних дисбалансів. Більше того, фінансова глобалізація, без належного розвитку внутрішніх фінансових ринків загострює проблему нерівномірності розподілу доходів, з одного боку, ставлячи потенційних реципієнтів позичкового капіталу в залежність від отримання кредитів в умовах загострення кризи ліквідності, з іншого — актуалізує потенційні ризики втечі капіталу в умовах фінансової нестабільності, як ендогенної, так й екзогенної за джерелами походження.

Дослідження причин розгортання банківської кризи набули особливої актуальності наприкінці минулого століття, що було викликано трансформаціями наукових поглядів на природу валютних та фінансових потрясінь. Невипадково, саме банківський сектор, що несе в собі як імпульси потенційного зростання, так і економічної дестабілізації у випадку неефективного менеджменту його кредитно-боргового портфеля, на тлі зростаючої вразливості від поведінки вкладників у часи фінансової нестабільності ризикує перетворитися на катализатор кризи. У публікаціях Ф. Валенція, М. Дулея, К. Рейнхарт, М. Обстфельда, Г. Камінські, Н. Рубіні, Л. Лаєвена, Дж. Франкеля, А. Роуза, П. Хонохана розглядаються як суто теоретичні надбання економічної науки з проблем банківської нестабільності, так і проводиться глибокий емпіричний аналіз кризових проявів за регіональним критерієм оцінки.

Цілком прогнозовано, що перспектива досягнення наукового консенсусу щодо впливу розвитку фінансового ринку і фінансової лібералізації на економічну стабільність і стійкість до потрясінь з боку банківського сектору виглядає малоймовірною. Справді, виходячи з теоретичних міркувань, розвинуті фінансові ринки повинні сприяти стабілізації економіки, але, насправді, країни часто стикаються з протилежним, відкриваючи свої інвестиційні рахунки і лібералізуючи

банківський сектор. Більше того, розвиток фінансового ринку та можливість потенційного розгортання банківської кризи по-різному впливають на зростання виробництва і нерівність у розподілі доходів.

Завдання полягають у глибинному аналізі існуючого теоретичного доробку з узагальненням найпомітніших наукових результатів, що відобразяться у систематизації причинно-наслідкових взаємозв'язків між банківськими, валютними, борговими та фінансовими кризами. Крім того, мета статті передбачає дослідження впливу системної банківської кризи на перспективи макроекономічного зростання.

Не викликає заперечень той факт, що під час кризи масові банкрутства призводять до кризи внутрішнього фінансування через різке зменшення доступної ліквідності. Такі раптові скорочення кредитів пояснюються асиметрією зростання кредитування за припущення, що в моменти стабільного зростання ця асиметрія відсутня. Частково послідовне прискорення економіки відбувається за допомогою збільшення норми заощаджень. Крім того, в окремих наукових дослідженнях [1] також знаходять підтвердження позитивна часткова кореляція між середнім реальним зростанням кредитування і зростанням ВВП.

Серйозність економічних наслідків банківської кризи залежить від співвідношення охоплених кризою банків та тих, що залишилися поза її впливом. Якщо суттєві ускладнення відчувають банки, якими виконуються найбільші обсяги основних банківських операцій, то кризу можна вважати системною або такою, яка загрожує існуванню всієї банківської системи. Зародження системної кризи можливе за ситуації значного акумулювання банками зобов'язань в іноземній валюті, у той час як портфель активів формується в національній валюті. Така ситуація досить розповсюджена серед країн, банківська система яких знаходиться на початкових етапах розвитку, оскільки для них, як правило, є характерною нестача ресурсів у національній системі та прагнення залучати зовнішні (позасистемні) ресурси тоді, як іноземні інвестори для мінімізації своїх ризиків прагнуть деномінувати суму боргу у власну валюту. У такому випадку банки мають відкриту позицію по певній іноземній валюті, що може призвести до зниження дохідності банку при падінні курсу національної валюти. Саме тому у багатьох країнах існують обмеження розміру відкритої валютної позиції для банків, в основу яких покладено норми, закріплені у Базельських угодах. Однак у деяких випадках ці директиви можливо обійти, тому регулювання нормативів відкритої валютної позиції банку не гарантує на 100 % контроль над валютним ризиком. Іноді банки, залучаючи значну кількість ресурсів за кордоном, кредитують своїх клієнтів також в іноземній валюті, перекладаючи, таким чином, валютний ризик на позичальника. Але, як показує практика ряду країн, така політика не здатна перешкодити розвитку системної кризи при зниженні курсу національної валюти. Втрати, які фіксують позичальники від негативної динаміки курсу, призводять до їх неплатоспроможності та нездатності виконувати свої зобов'язання з обслуговування боргу. Таким чином, ця політика кредитування призводить до "переключення" валютного ризику на кредитний, але не стає фактором мінімізації системних ризиків. Кредитування в іноземній валюті стало джерелом валютних, а згодом і банківських криз у Чілі (1981 р.), Мексиці (1995 р.) та Туреччині (1994 р.).

На наш погляд, доцільним є поділ причин банківських криз на:

- макроекономічні (погіршення умов торгівлі, надмірне оподаткування, знецінення реального курсу валюти (Бенін у 1988–1990 рр., Кот д'Івуар у 1988–1991 рр.);
- економічний спад, різке зниження товарних цін (Малайзія в 1985–1988 рр.);
- високі ставки реальної заробітної плати, переоцінка валюти, висока реальна ставка відсотка (Аргентина в 1980–1982 рр.);
- макроекономічна та політична нестабільність (Нігерія в 1990–х рр.);
- специфічні (масштабні правопорушення в фінансовій сфері, неефективність судової системи (Гвінея в 1993–1994 рр.);

— відсутність систем банківського нагляду та управління ліквідністю, функціонування великої кількості небанківських фінансових інститутів без достатнього рівня капіталу (Кенія в 1986–1989 рр.);

— лібералізація фінансового сектору, неконтрольоване зростання кредитів;

— кредитування споріднених сторін (Індонезія в 1992–1994 рр.);

— надмірна кількість фінансових установ в системі (Венесуела 1994–1995 рр.);

— незадовільний стан управління активами та пасивами, слабка система банківського нагляду (США в 1984–1991 рр.) тощо.

Такий поділ дозволяє зробити висновок про те, що жодна із сучасних криз не може однозначно бути класифікована як криза суто валютна чи суто банківська, яка, у свою чергу, поділяється на таку, що спричинена зовнішніми фінансовими потрясіннями, кризою у реальному секторі економіки або фінансовою лібералізацією (рис. 1).

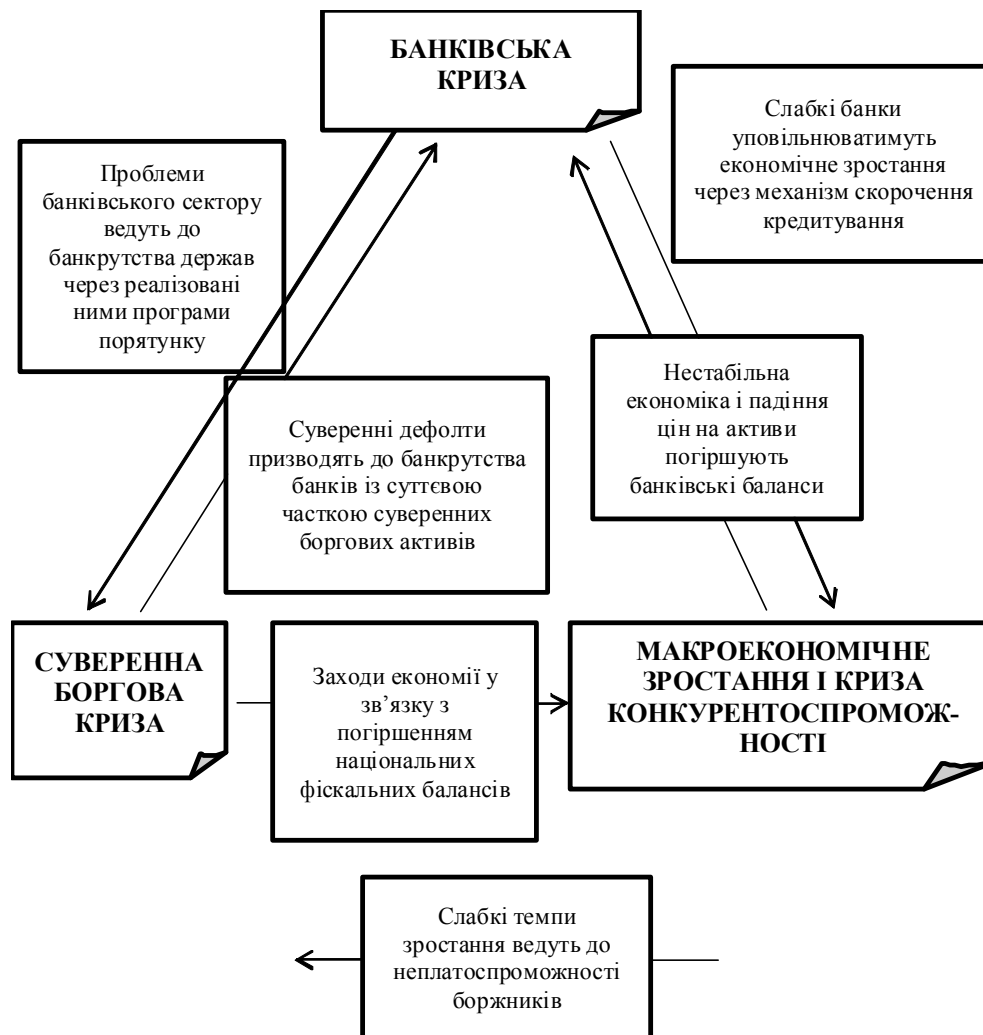

Рис. 1. Механізм кризової трансмісії в умовах глобальних дисбалансів

Примітка: Складено за [2].

Банківська криза, що спричинена кризою в реальному секторі економіки, вимагає більш детального пояснення, адже цей різновид банківської кризи особливо характерний для країн, що розвиваються. Пояснюється це тим, що в таких країнах економіка знаходиться на стадії формування й становлення, а тому тісні зв'язки, що повинні існувати між фінансовою сферою та реальним сектором, трансформуються дуже часто в неринкові форми, що і призводить до надмірного зростання ризиків. Розвиток кризи, що спричинена економічними шоками в реальному секторі економіки, можливий за таких умов:

- значна питома вага кредитних операцій у портфелях банків;
- суттєві обсяги внутрішніх інвестиційних операцій банків;
- концентрація операцій з реальним сектором економіки в межах окремого регіону чи сектору економіки;
- низький рівень управління кредитними ризиками в банках;
- наявність внутрішніх суперечностей та нестабільності в реальному секторі економіки.

Шоки реального сектора економіки можуть трансформуватися в кризу банківської системи у тому випадку, коли банк прийняв значний ризик по операціях з реальним сектором та не має в своєму розпорядженні інструментів мінімізації цього ризику. Найчастіше така криза розвивається у країнах, банківські системи котрих активно фінансують підприємства реального сектору економіки (розробка спільних інвестиційних проектів, кредитування, укладання лізингових угод та ін.) та не контролюють рівень допустимих ризиків (здебільшого така ситуація виникає, коли в країні не існує необхідної нормативної бази, яка дозволила б знизити рівень ризику).

У країнах, що розвиваються, реальний сектор виробництва має, як правило, однобічний напрямок розвитку: переважна частка підприємств спеціалізується на випуску аналогічної продукції. У такому випадку зменшення попиту на цю продукцію призводить до суттєвого погіршення фінансового стану великої кількості підприємств реального сектора. Неплатоспроможність основних позичальників приводить до зростання обсягів безнадійної заборгованості банків та скорочення доходів за основними напрямками діяльності, що за умови значної концентрації банківських ризиків виливається у банківську кризу.

На нашу думку, сучасна криза втілює в собі у тій чи іншій мірі окремі відмінні риси, характерні для різних видів криз, але при цьому майже завжди можна виділити основний фактор, що спричиняє кризу та визначає подальший сценарій її розвитку.

Протилежна позиція аргументується у працях таких авторів, як К. Діаз-Александро [3], А. Веласко [4], Г. Кальво [5], В. Міллер [6], які вважають, що саме банківські кризи виступають причиною криз платіжного балансу, адже за умов підвищеного тиску на національну валюту в очікуванні її девальвації, центральний банк з метою стримування процесу масового вилучення коштів інвесторами виступає у ролі кредитора останньої інстанції. Забезпечуючи фінансові установи ліквідними коштами шляхом додаткової емісії, уряд в особі центрального банку скорочує частку валютних резервів у сукупній пропозиції грошей, що, у свою чергу, може стати причиною спекулятивної атаки на національну валюту Америки.

К. Рейнхарт та К. Вег [7] висловили думку про те, що банківська та валютна криза мають спільні причини, викликані впровадженням стабілізаційних програм з акцентом на досягненні стабільності обмінного курсу. Нижчий рівень внутрішніх цін, порівняно з рівнем міжнародних цін, на перших етапах викликає зростання імпорту, а отже, підсилює бум економічної активності, який фінансується за рахунок зовнішніх запозичень. Це, у свою чергу, викликає зростання дефіциту платіжного балансу, який розцінюється гравцями фінансового ринку як підтвердження неспроможності запровадженої стабілізаційної програми та важлива причина для

початку спекулятивної атаки. Зростання банківського кредитування, яке протягом періоду буму фінансувалося іноземними позичальниками, змінюється відтоком запозиченого із зовнішніх джерел капіталу, який в умовах високого рівня заборгованості банківського сектору викликає крах фондового ринку та призводить до системної кризи.

У своїх дослідженнях Р. Маккінон та Х. Піл демонструють, що фінансова лібералізація у поєднанні з деякими макроекономічними відхиленнями (як, наприклад, приховане страхування депозитів) заздалегідь провокує колапс банківської системи через надмірний рівень позичання в період циклу підвищеної економічної активності [8]. У розвинених країнах впроваджена досить дієва система страхування вкладів клієнтів у фінансових установах, яка гарантує (гарантом виступає центральний банк) повернення коштів або їх частини навіть у випадку, коли банк не зможе цього зробити самостійно. У цілому банк завжди перебуває під впливом ризику відтоку клієнтських коштів, оскільки це може бути спричинено як зовнішніми факторами, так і нераціональністю поведінки вкладників. Враховуючи те, що банківські активи здебільшого неліквідні (або менш ліквідні в порівнянні із зобов'язаннями), то в ситуації зростання вимог з боку вкладників більше нормального рівня банк може відчувати проблеми з ліквідністю та платоспроможністю. Така ситуація може перерости в системну кризу [9]. У такому випадку відбувається самодійснювана криза, яка виникає за ситуації екстраполювання більшістю вкладників стану платоспроможності одного банку на банківську систему в цілому. Наслідком цього стає раптовий відтік депозитів з банківської системи, зменшення ресурсної бази банків та погіршення ліквідності. Очевидно, що в такому випадку існування системи страхування депозитів може суттєво підвищити довіру вкладників до фінансової системи та пом'якшити наслідки впливу ресурсів. Однак існують випадки, коли система страхування депозитів може стати дестабілізуючим чинником фінансової системи країни в умовах кризи.

Система гарантування депозитів у більшій мірі впливає на психологічний стан вкладників, ніж на їх фінансовий добробут. Це зміло використовувється фінансовими менеджерами у практиці дотримання експансіоністської політики навіть за умов зародження системної кризи. Усвідомлення того, що держава в особі центрального банку в будь-якому разі поверне борги банків, не стримує вкладників від здійснення операцій навіть з банками з досить низьким рівнем ліквідності. Додаткове акумулювання ресурсів проявляється в мультиплікованому відпливі ресурсів з системи та банківській паніці у випадку зміни поглядів більшості вкладників на кризу. Тому за таких обставин система гарантування депозитів загострює кризу.

І. Гольдфейн та Р. Вальдес [10], досліджуючи причинно-наслідкові зв'язки банківських та валютних криз, зазначають, що гра на рівнях відсоткових ставок з метою стимулювання притоку капіталу, який підсилюється посередницькою діяльністю банків, може викликати зростання активності банківської системи. А зазначена ситуація, за їхніми висновками, є типовою перед початком переходу економічного циклу до стадії спаду. Ми погоджуємося з І. Гольдфейном та Р. Вальдесом у тому, що причини погіршення стану банківської системи лежать у поєднанні отримання короткострокових запозичень з наданням довгострокових позичок, що під час вилучення капіталу лише підсилює існуючий тиск на банки через нестачу ліквідності. Саме тому, на нашу думку, згубним за наслідками та найвиразнішим проявом банківських криз виступає саме криза ліквідності, яка виражається у неспроможності банківської системи постійно виконувати одну із найважливіших її функцій — розрахунки між економічними агентами. Причини такої неспроможності полягають у втраті суттєвої частини ліквідних ресурсів унаслідок масового вилучення населенням депозитів, різкій втечі капіталу із країни; втраті довіри до національної валюти та переведення ліквідних коштів підприємствами та населенням в іноземну валюту; руйнуванні міжбанківських

зв'язків та міжбанківського кредитного ринку тощо. З точки зору інтересів усієї економічної системи, перебої у роботі розрахункової системи повинні бути усунені якомога швидше, оскільки відхилення в їхньому функціонуванні здатні призвести до порушення всіх економічних зв'язків у суспільстві та до дестабілізації економічного життя.

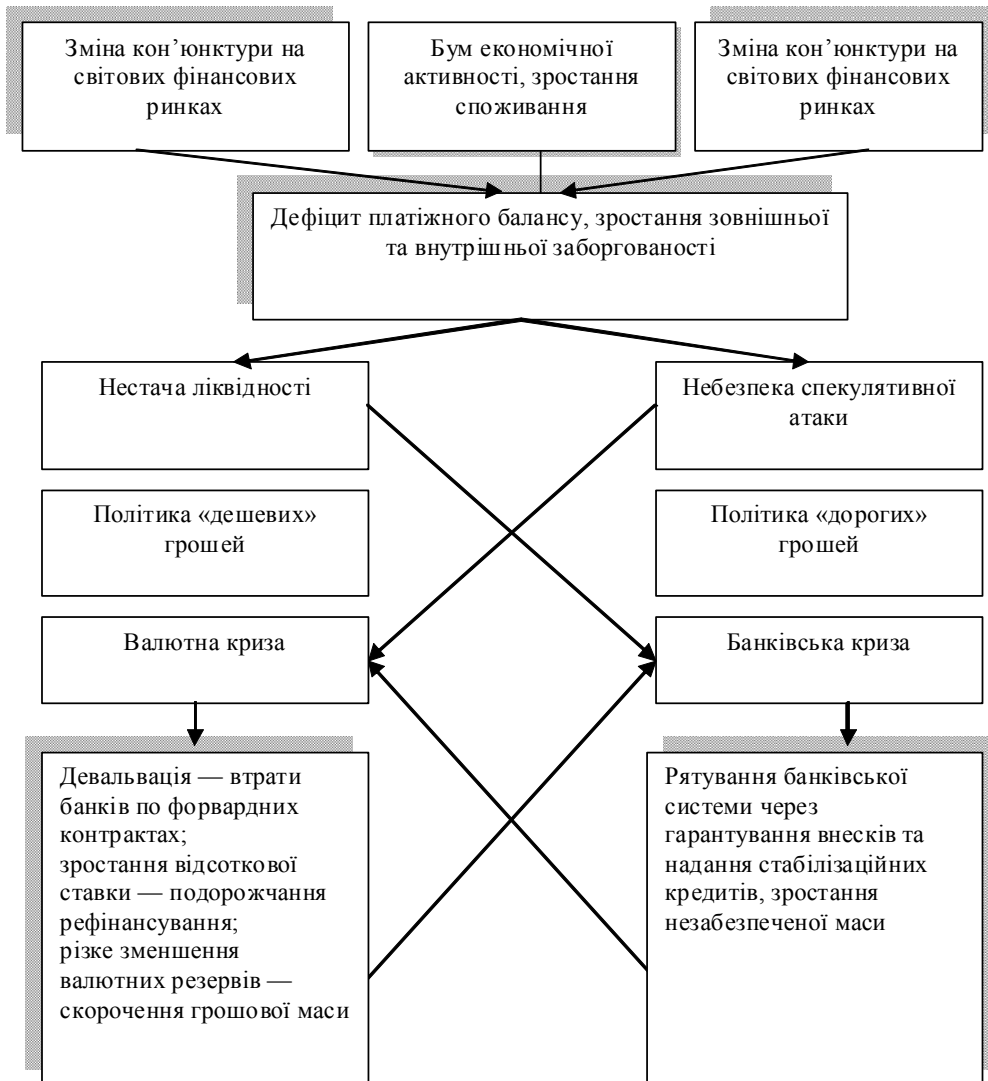

Рис. 2. Причино-наслідкові зв'язки виникнення валютних криз

Примітка: складено авторами.

Саме тому зазвичай зусилля держави, у першу чергу, спрямовуються на подолання кризи ліквідності, яка, з організаційної точки зору, є найпростішим для вирішення завданням, адже для швидкого виходу з неї використовується такий інструмент, як надання центральним банком додаткової ліквідності банківській

системі. Разом з тим, кризи ліквідності, як правило, не мають довгостроковий характер, у зв'язку з чим перед центральним банком з часом постає завдання вилучення надлишкової ліквідності з метою запобігання негативним процесам у динаміці внутрішніх цін або обмінного курсу національної валюти.

Незважаючи на відмінності розглянутих теорій, нами було виокремлено їх спільні риси, які зводяться до наступних:

- банківські кризи суттєво корелюють з валютними кризами;
- притік іноземного капіталу стабільно збільшується до моменту початку кризи та миттєво скорочується протягом кризи;
- банківська активність (посередництво) зростає за деякий час до початку колапсу.

Аналіз змісту вищевикладених теорій дозволив дійти таких висновків.

По-перше, вивчаючи потрясіння 1970-х рр. — у той час, коли ринок ще регулювався державою, — Г. Камінські та К. Рейнхарт не вдалося встановити суттєвий взаємозв'язок між кризами платіжного балансу та банківськими кризами. Переплетіння зазначених криз спостерігалось з початку вісімдесятих і може бути пояснене в термінах “подвійної лібералізації” національних фінансових ринків та міжнародного руху капіталу.

По-друге, не зважаючи на те, що банківські кризи часто передують кризам платіжного балансу, початок перших не свідчить про негайне розгортання останніх, а швидше вказує на спільність їх рис (послідовність зазвичай стає наслідком обставин). Обом типам криз передують цикл рецесії та/або уповільнення темпів економічного зростання, викликаного частково погіршенням умов торгівлі, переоціненим обмінним курсом та зростаючою вартістю боргу в результаті падіння рівня експорту. Як під час кризи платіжного балансу, так і під час банківської кризи фінансова лібералізація та/або більша відкритість (доступність) міжнародних ринків капіталу підживлюють фазу підйому економічної активності, забезпечуючи доступ до каналів фінансування. Це, у свою чергу, викликає підвищення фінансової вразливості економіки через надвисокі показники рівня несплаченої заборгованості банківського сектору.

По-третє, перед початком як зовнішніх, так і внутрішніх криз у більшості випадків вдається зафіксувати суттєве погіршення базових макроекономічних показників (рівня бюджетного дефіциту, розмірів державного боргу, співвідношення М2/величини резервів і т. д.). Оскільки кризи, які можливо передбачити, розпочинаються задовго до того, як фундаментальні показники досягають значень, за яких обмінний курс зазнав би краху за відсутності спекулятивної атаки, на момент колапсу завжди буде здаватися, що він був викликаний саме спекулятивною атакою, котра не підтверджується значеннями макроекономічних індикаторів.

По-четверте, порівнюючи історичні моменти, за яких валютна та банківська кризи протікали одночасно з такими, коли банківська і валютна криза відбувалися ізольовано одна від одної, ми доходимо висновку, що під час “подвійних” криз економіка характеризується гіршим станом макроекономічних показників та відрізняється особливою вразливістю.

Список використаних джерел

1. *Levine, R.* A sensitivity analysis of cross-country growth regressions [Text] / R. Levine, D. Renelt // *American Economic Review*. — 1992. — Vol. 82 (4). — P. 942–963.
2. *Shambaugh, J. C.* The Euro's Three Crises [Electronic resource] / Jay C. Shambaugh // *Brookings Papers on Economic Activity*. — March 12, 2012 [Brookings — Quality. Independence. Impact]. — URL : http://www.brookings.edu/~media/Files/Programs/ES/BPEA/2012_spring_bpea_papers/2012_spring_BPEA_shambaugh.pdf.
3. *Diaz-Alejandro, C.* Good-bye Financial Repression, Hello Financial Crash [Text] / C. Diaz-Alejandro // *Journal of Development Economics*. — 1985. — Vol. 19. — P. 173–192.

4. *Velasco, A.* Financial Crises and Balance of Payments Crises: A Simple Model of the Southern Cone Experience [Text] / A. Velasco // Journal of Development Economics. — 1987. — Vol. 27 (Issue 1–2). — P. 263–283.
5. *Calvo, G.* Rational Herd Behaviour and the Globalisation of Securities Markets [Electronic resource] / G. Calvo, E. Mendoza // Discussion Paper No. 120. — Minneapolis, Minnesota: Institute for Empirical Macroeconomics, 1997 [The Federal Reserve Bank of Minneapolis]. — URL : <http://www.minneapolisfed.org/research/DP/DP120.pdf>.
6. *Miller, V.* Central Bank Reaction to Banking Crises in Fixed Exchange Rate Regimes [Text] / V. Miller // Journal of Development Economics. — 2000. — Vol. 63 (2). — P. 451–472.
7. *Reinhart, C. M.* Do Exchange Rate-Based Inflation Stabilizations Sow the Seeds of their Own Destruction? [Electronic resource] / C. M. Reinhart, C. A. Vegh // University of Maryland and UCLA, 1999 [Munich Personal RePEc Archive]. — URL : http://mpra.ub.uni-muenchen.de/8952/1/MPRA_paper_8952.pdf.
8. *McKinnon, R.* International Overborrowing: A Decomposition of Credit and Currency Risks [Text] / R. McKinnon, H. Pill // World Development, Elsevier, 1998. — Vol. 26(7). — P. 1267–1282.
9. *Diamond, D.* Bank Runs, Deposit Insurance and liquidity [Text] / D. Diamond, P. Dybvig // Journal of Political Economy. — 1983. — No. 91 (3). — P. 401–419.
10. *Goldstein, M.* The Causes and Propagation of Financial Instability: Lessons for Policymakers [Electronic resource] / M. Goldstein // Federal Reserve Bank of Kansas City, Proceedings, 1997. — URL : <http://www.kc.frb.org/publicat/sympos/1997/pdf/s97golds.pdf>.

*Рекомендовано до друку кафедрою світового господарства
і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 4 від 4 жовтня 2012 року)*

Надійшла до редакції 22.10.2012

Резникова Н. В., Видякіна М. Н. Банковские кризисы в условиях глобальных потрясений: проблема достижения макроэкономической стабильности

Рассматривается природа нестабильности банковской системы. Устанавливаются причинно-следственные связи банковских кризисов с такими видами экономической нестабильности, как валютный кризис, кризис платежного баланса, кризис ликвидности, кризис реального сектора экономики.

Ключевые слова: банковский кризис, кризис ликвидности, валютный кризис, системный кризис.

Reznikova, N. V.; Vidiakina, M. M. Banking Crises in Times of Global Shocks: the Problem of Reaching the Macroeconomic Stability

The article examines the nature of instability of the banking system. It defines cause-and-effect relations between banking crises and such types of economic instability as currency crisis, balance of payments crisis, crisis of liquidity and crisis of the real sector of economy.

Keywords: banking crisis, crisis of liquidity, currency crisis, system crisis.

